

De ontwikkeling van het fotografisch portret in het Parijs van de negentiende eeuw, 1848-1870

Nadar, Baudelaire Ca. 1855 , glas negatief

Copyright: Venus Veldhoen
2012

Inleiding

In het licht van het hoofdthema van de werkgroep, moderniteit, zal ik in het het onderwerp “portretfotografie in het Parijs van de negentiende eeuw” behandelen. In die eeuw hebben er in Parijs grote veranderingen plaatsgevonden. Parijs was het centrum van enorme technische innovaties en

stedelijke transformaties. Er ontstond een grote middenklasse die meer tijd en geld te besteden had. Het klassieke schilder portret, wat alleen de rijken zich konden veroorloven, werd vervangen door het fotografisch portret. Fotografie was een nieuw medium in de negentiende eeuw en ontwikkelde zich in het moderne Parijs tot een hogere kunstvorm, met name doordat het economisch voor de wind ging. Maar de portretfotografie werd ook langzaam een massaproduct, met name onder invloed van fotograaf Disdéri die de *carte visite* uitvond. Veel schrijvers en critici schreven vol ironie over deze trend. Dat het portret ook als kunst werd ervaren kwam met name door het werk van de beroemde fotograaf Nadar. Zo ontsonden er verschillende lagen in het fotografisch portret; van 'high art' tot 'low art', van de rijke bovenlaag tot aan de petit bourgeoisie. Het fotografisch portret werd breed opgepikt. De hoofdvraag van dit essay is: hoe ontwikkelde de portret fotografie zich in de negentiende eeuw in Parijs en wat voor soort portretten waren het meest populair? Mijn deelvragen zijn: hoe keek men aan tegen de portret fotograaf? Wanneer werd het laten maken van het portret bereikbaar voor de massa? Welke rol kregen beroemde mensen in de portret fotografie? Hoe verwierven de portret studio's klanten ?

We moeten ons realiseren dat fotografie een gloed nieuw medium was dat alles in zich had wat men in het industriële tijdperk adoorde; objectief, snel, reproduceerbaar, precies, gemakkelijk, goedkoop en machinaal. Fotografie was uiterst modern zoals andere negentiende eeuwse fenomenen; de flaneur, de trein, het roman feuilleton, gasverlichting en de ijzeren constructies zoals bijvoorbeeld de beroemde Eiffeltoren. Het medium fotografie werd dan ook de triomf van technologische vooruitgang. Baudelaire, de beroemde dichter, noemde fotografie "industrial madness". Met deze opmerking werd hij dan ook eigenlijk als een soort tegenstander van de fotografie genoemd.¹ Parijs was op dat moment de hoofdstad van de wereld in velen opzichten, alles werd als een spektakel gepresenteerd en fotografie was daar één van.

Ik behandel twee belangrijke portret fotografen uit die tijd in mijn essay als voorbeeld, te weten Félix Nadar (1820-1910) en Eugène Disdéri (1819 -1889). Als sleutelboeken voor dit essay heb ik gebruikt; *Disdéri and the carte de visite portrait photographs* en *Industrial madness: Commercial Photography in Paris, 1848-1870*. Beiden boeken zijn van de hand van de auteur McCauley. Deze boeken hebben mij een mooi inzicht gegeven van de begin periode van het fotografisch portret in Parijs.

1.0 Het ontstaan en het tot bloei komen van het fotografisch portret in Parijs

Vóór de uitvinding van de fotografie in 1840 konden mensen alleen een portret laten maken bij kunstschilders en tekenaars. Dit was overigens alleen weggelegd voor de rijke bovenlaag van de bevolking. Een portret van een familielid of geliefde was een grote luxe. In Europa ontstond een toenemende vraag naar portretten door de nieuwe bevolkingsgroepen, die eind 18de eeuw

¹ McCauley, 1994, 1.

een grotere sociale en politieke betekenis kregen. In eerste instantie probeerde men er aan te voldoen door het maken van miniatuurportretjes, camera lucidas, silhouetten (genoemd naar de bedenker ervan Etienne de Silhouette) en een procédé dat 'physionotrace' werd genoemd, waarbij het gezicht werd afgetast met een beweegbare stift die verbonden was aan een tekenstift die de contouren van het gezicht op een stuk papier overbracht. Giselle Freund gaf in haar boek *Photography and Society* aan dat 'physionotrace' de enige echte voorloper was van het fotografisch portret. Zij vond dat dit instrument ook een machine was die portretten kon maken.² (afb. 1) Fotografie bood in de loop der tijd voor het eerst aan ieder de kans om voor weinig geld een portret van zichzelf te laten maken. Al snel na de komst van de fotografie (officieel in 1839) werd het portret één van de meest voorkomende thema's, maar ook één van de meest lucratieve toepassingen is van dit medium.

Joseph Nicéphore Niépce (1765 – 1833) wordt officieel gezien als een van de de uitvinders van de fotografie. Zijn eerste foto die in 1826 maakte had een belichtingstijd van 8 uur. Ook Louis Daguerre (1787-1851) (afb 2) wordt als één van de eerste uitvinders beschouwd van de fotografie, vanaf 1831 zette Daguerre de proefnemingen van Niépce voort. Daguerre was een zeer succesvolle cultureel ondernemer en woonde in Parijs. Ook was hij een bekend decorschilder, die met behulp van de camera obscura panorama's schilderde.³ Hij runde een diorama theater, waarin prachtige panorama schilderijen bewogen onderhevig aan veel lichteffecten.⁴ Hij vond deze diorama in 1826 uit. Zijn theater was gevestigd in hartje van het tegenwoordige Parijs aan de Place du Chateau-d'Eau (nu Place de la République), en toen in die tijd was dat de stadsrand. Er voltrok zich in de negentiende eeuw in Parijs een revolutie in de communicatie middelen plaats. Er ontstond een economisch denkende en handelende amusements industrie die zich richtte op een breed publiek, wat werd aangemoedigd en verleid tot het consumeren van beelden.

Rond die zelfde periode vond Daguerre ook naar hem vernoemde daguerreotype uit, een fotografisch procédé waarbij beeld ontstond op een verzilverde koperplaat. Door deze uitvinding kon men voor het eerst een fotografisch portret maken. Daguerre verkocht zijn procédé in 1839 aan de Franse overheid, die dit nieuwe medium officieel in Parijs presenteerde. Door deze officiële presentatie raakte deze daguerreotype in heel de wereld bekend. De daguerreotype kwam tegemoet aan de grote vraag naar natuurgetrouwe portretten en andere afbeeldingen. Velen miniaturisten en graveurs konden nu niet langer concurreren met deze haarscherpe zilverbeelden en stapten uiteindelijk ook over op de daguerreotype, waarmee ze in veel kortere tijd veel betere resultaten boekten. Toch kende ook de daguerreotype nog zijn nadelen. Het procédé leverde immers slechts één

² Freund, 1980.

³ Gernsheim, 1956, 12.

uniek exemplaar op en was vanwege het kostbare proces voor zeer velen nog onbetaalbaar. Een portret kostte bijvoorbeeld in 1842 vijftien Franc en in 1846 nog steeds tien Franc. Terwijl het gemiddelde loon in die tijd ongeveer twee Franc per dag was.⁵ Kortom het was een echt luxe artikel. Ook de belichtingstijden waren nog steeds zeer lang: we spreken hiervan een kwartier tot vele minuten in direct zonlicht. Daardoor was dit medium nog steeds niet echt geschikt voor portret fotografie. In de daglichtstudio's uit die tijd waren er dan ook alle mogelijk attributen nodig om zo veel mogelijk bewegingen van de te portretteren personen te voorkomen. Ook werd er technieken gezocht om door middel van blauwe glasplaten het directe zonlicht te dempen waardoor er minder met de ogen werd geknippert, het licht werd zachter maar behield wel de zelfde intensiteit⁶. In vergelijking met het werk van miniatuurschilders en graveurs was het fotografisch portret veel realistischer maar ook genadelozer. Immers je kon moeilijk iemand idealiseren met een fotografisch portret, iets wat later werd opgelost met de techniek van het handmatig retoucheren. Zodoende leende het procédé van de Dagerotiepe zich in eerste instantie het beste voor vastleggen van stilstaande objecten zoals gebouwen, landschappen en post-mortem portretten. Het maken van portretten van overledenden was in de negentiende eeuw erg populair.

De eerste commerciële portret studio's in Parijs kregen levensvatbaarheid rond 1842 in Parijs. Middenstanders die al winkels hadden waar je al lenzen, metalen platen, wetenschappelijke instrumenten etc. verkochten probeerde binnen hun bedrijf een studio op te zetten.⁷ Ook fotografeerde ze buiten op hun tarrassen op hun dak. Er waren zelfs middenstanders die 'glazen huizen' plaatsten boven op hun gebouw om zo een daglicht studio te maken.

Een platte grond van Parijs uit 1848 (Afb 3) laat zien dat er vooral op de 'Ile de la Cite' een aantal studio's zaten, dit kwam doordat er van ouds her op dit eiland winkels waren waar je lenzen kon kopen. Maar ook in de buurt van het Palais Royal waren er een aantal locaties gevestigd waar je portretten kon laten maken. Deze buurt was in die tijd een populair uitgaansgebied. Ten slotte waren er ook studios te vinden op de oude *Grands Boulevards*. Na jaren van langzame groei kwam de economie in Parijs rond 1850 weer tot bloei, waardoor het aantal fotostudio's zich weer ging uitbreiden.

Halverwege de negentiende eeuw werd de daguerreotype ijzeren plaat vervangen door een negatief van papier, hierdoor kon men afdrucken maken op papier. In eerste instantie was deze techniek niet goed genoeg voor de portret fotografie vanwege de korrelige structuur. Maar rond 1850 heeft de afdrucktechniek op papier haar ergste kinderziektes overwonnen. Mede dankzij betere objectieven en lichtgevoeliger opnamemateriaal.⁸ Ook de belichtingstijden liepen terug van minuten tot seconden. Wat een grote bijdrage heeft geleverd aan de ontwikkeling van fotografisch portret was de uitvindingen van het glasplaat negatief in 1852. Door het aanbrengen van

⁵ McCauley, 1994, 47.

⁶ Gernsheim, 1956, 98.

⁷ McCauley, 1994, 47.

⁸ Eisenman, 2002, 22.

lichtgevoelige collodiumlaag op een glasplaat, kreeg men veel scherpere en doorzichtige negatieven.⁹ Door alle technische ontwikkelingen had Parijs in die tijd op het vlak van de fotografie een toonaangevende rol gekregen in de wereld. Het had ook bijvoorbeeld de grootste markt voor fotografische producten. Op het gebied van beeldende kunst, mode en theater was het dat al. Dit maakte Parijs al met al tot een zeer inspirerende omgeving voor kunstenaars waar ook de portret fotografen hun plek gingen vinden.

Toen Napoleon III (1808 -1873) aan de macht kwam rond 1852 brak er een tijd van welvaart en rust aan. Ook de Parijse bevolking verdubbelde zich, de stad werd drastisch verbouwd door de architect Hausmann, (1809 -1891) in opdracht van Napoleon III . Er kwamen veel grote middenklassen op, de zogenaamde; la petite bourgeoisie, la moyen bourgeoisie, and la bonne bourgeoisie die meer geld en tijd te besteden hadden oa. voor het aankopen van luxe artikelen. Deze financiële gunstige periode voor de bevolking van Parijs kan ook gezien worden als een vruchtbare bodem waar het net uitgevonden fotografisch portret kon opbloeien. Door de welvaart volgden de technische verbeteringen op het gebied van de fotografie elkaar snel op. Door al deze ontwikkelingen werd het foto portret een zeer gewild artikel. De carte de visite was in de mode gekomen. Waren er in 1848 waren nog slechts dertien portret studio's, in 1868 telde Parijs al driehonderdvijfenzestig.¹⁰ In de negentiende eeuw was Frankrijk tot 1870 de meest dominante natie op het vaste land in Europa. Doordat de Frans-Pruisische Oorlog in 1873 verloren ging, zakte de economie in met alle gevolgen van dien voor het dagelijkse leven. De toename van het aantal fotostudios werd een halt toe geroepen , mede ook omdat er verzadiging was opgetreden.¹¹

De fotografie had vanaf het begin een slechte naam. Het medium had de naam dat het slechts uit was op het maken van winst. Ook vond men dat het beroep van fotograaf overgewaardeerd werd. Volgens tegenstanders was fotograferen makkelijk te leren en hoefde je er niet intelligent voor te zijn of er voor te studeren. Vanwege het kosten aspect hadden de fotografen al snel de naam dat ze niet te vertrouwen waren. Ook hun overdreven manier van kleden riep veel weerstand op. Hun zelfportretten in opzichtige kostuums, die ze voor hun eigen publiciteit gebruikten, werd niet door iedereen gewaardeerd. (afb. 4) Het idee was al snel dat fotografen niet te vertrouwen waren. Door deze afkeer van de fotografie maar soms ook door de afgunst werden in kranten vaak spotprenten geplaatst over de portret fotograaf. (afb. 5)

Om mee te kunnen in de ontwikkelingen van de fotografie, moest de fotograaf grote investeringen doen om een studio op te starten. Met name de studio's en hun inrichting waren vaak erg duur aangezien ze vaak op A locaties stonden. Veel studio's konden dan ook slechts overleven met de steun van een rijke sponser. Ook de enorme concurrentie vroeg om grote investeringen. Het was

⁹ Gernsheim, 1955, 150.

¹⁰ McCauley, 1994, 50.

¹¹ McCauley, 1994, 102.

een branche waar je snel status en veel geld kon verdienen, maar ook een branche die zeer onderhevig was aan economische instabiliteit. In algemene zin kwamen de fotografen voort uit de middenklassen. De fotografie was in die tijd een interessant beroep om te proberen de sociale ladder beklimmen.¹²

Als het enigszins kon werden fotostudio's in die tijd in Parijs zo hoog mogelijk in in of op een gebouw geplaatst. Hoe meer licht hoe meer mogelijkheden de fotograaf tot zijn beschikking had. De 'glazen huizen' op het dak waren dan ook goed zichtbaar in het Parijze straatbeeld (afb.6). Deze studios zaten vaak op de looproutes van de Grands Boulevards. Door middel van reclame aan de gevel probeerde ze klanten te trekken. Door de ontwikkelingen in de portret fotografie kreeg je een diversiteit aan portret fotografen. De beroemde fotografen met hun grote studios zaten aan de Grands Boulevards. Deze waren lux ingericht, met dure meubels, Chinees keramiek, prachtige schilderijen en deuren en plafonds met fijn houtsnijwerk. (afb 7). Deze fotografen hadden dan ook veel personeel in dienst zoals bijvoorbeeld: afdruckers, inkleurders, plakkers, retoucheerders en lab assistenten. Overigens werd het inkleuren en plakken door vrouwen uitgevoerd.¹³ Sommige fotografen waren zelfs zo beroemd dat ze het fotografen over lieten aan één van hun assistenten. Alleen als er celebrity in de studio kwam kropen ze zelf nog achter de camera. Deze houding van de topfotografen werd niet door iedereen gewaardeerd. Eén van de grootste portret fotografen uit die tijd was Nadar zijn studio bevond zich aan de Boulevards Des Capucines in een groots gebouw waar de gevel doet denken aan Palais de l'Industrie waar ook veel glas en staal in verwerkt was. Zijn logo was zijn handtekening en was groot aangebracht op de gevel. Zelfs s'nachts wist deze studio de aandacht te trekken omdat het immense logo werd uitgelicht met gas verlichting. (afb 8) In de zijstraten van de *Grands Boulevards* bevonden zich de kleinere studio's van de minder bekende fotografen. Deze studio's werkten met minder personeel en waren over het algemeen een stuk goedkoper. Aan de periferie van de stad bevonden zich de goedkoopste studio's bedoeld voor de minder bedeelde burger. (afb 9). Ten slotte waren er de portret fotografen die geen studio hadden maar hun werkterrein vonden buiten op straat zoals bijvoorbeeld op braderieën en kermissen. Rond 1860 was het dus mogelijk dat iedereen een fotoportret kon laten maken passend bij zijn beurs, kortom het portret was gedemocratiseerd.

Door de opkomst van de portret fotografie vonden steeds meer studio's hun plek tussen de winkels en de theaters aan de Grand Boulevards (afb 10). Dat waren de straten waar de mensen geïntertained konden worden. Daar bevonden zich de theaters, restaurants, cafes, hotels, dure clubs, winkels en kunst handelaren. De Grand Boulevards waren al in trek in de achttiende eeuw maar werden negentiende eeuw steeds populairder.¹⁴ De celberty's van die

¹² McCauley, 1994, 42.

¹³ McCauley, 1994, 39.

¹⁴ Schwartz, 1998, 19.

tijd waar onder andere de acteurs en actrices, die savonds in de theaters optraden lieten zich graag portretteren in de nabij gelegen studio's. Er waren zelfs topfotografen die publiek toelieten als er e celberty's gefotografeerd werden. Op die manier werden het al bijna theatrale performences.

De fotografie is de absolute voorloper geweest van de cinematografie. De gebroeders Lumiere gespecialiseerd in het maken van fotografische apparatuur, vonden in het jaar 1895 de cinématographe uit. In dat zelfde jaar hielden de Lumières een eerste vertoning van hun toestel voor een klein publiek. Op achtentwintig december 1895 vertoonden de broers hun eerste films in het Salon Indien van het Grand Café aan de Boulevard des Capucines. Het is dan ook geen toeval dat de cinema (een kind van de fotografie) ontstaan is op de zelfde *Grand Boulevards*: namelijk het gebied van fotografen en acteurs.¹⁵ Roland Barthes schreef hierover in 1980 in zijn beroemde boek *Camera Lucida* dat fotografie meer met theater een relatie had dan de schilderkunst. Dit kwam ook door de diaroma van Daguerre volgens hem.¹⁶

Voor de fotografen en hun studio's was goede marketing uiterst belangrijk. Belangrijk was vooral publiek te trekken en aan je te binden, daarom werd er volop geadverteerd door de studio's in kranten. Ook huurden fotostudio's glazen vitrines op prominente kostbare locaties.¹⁷ In deze vitrines op de Grands Boulevards toonden ze hun mooiste foto's van acteurs, acrtrices en andere beroemdheden in prachtige kledij. Deze vitrines waren zelfs s'avonds verlicht.¹⁸ De Grands Boulevards gaven je mede hierdoor het gevoel door een glossy magazine te lopen.

Zelf als fotograaf in de publiciteit komen was ook belangrijk. De portret fotograaf Nadar was daar zeer bedreven in. In eerste instatie was hij journalist en tekende hij karikatuurs. Daardoor beschikte hij over een uitgebreid netwerk van journalisten bij kranten en bladen. Mede daardoor kreeg hij bij de opening van zijn fotostudio in 1954 al meteen veel plubliciteit. Er werd veel en lovend over hem en zijn werk geschreven.¹⁹ Anderen probeerde in de publiciteit te komen door bij openingen sterren of leden van het koningshuis uit te nodigen. Weer anderen bouwde er groot feest omheen.²⁰ Maar ook exposeren en het meedoen aan fotowedstrijden hielpen je naamsbekendheid op te bouwen.

2.0 De democratisering van het portret:

Dat het fotografische portret voor bijna iedereen betaalbaar werd kwam door een uivinding van de fotograaf André Adolphe-Eugène Disdéri (1819 - 1889).

¹⁵ McCauley, 1994, 73.

¹⁶ Barthes, 2000, 31.

¹⁷ McCauley, 1994, 72.

¹⁸ Hamilton, 2001, 43.

¹⁹ McCauley, 1994, 84.

²⁰ McCauley, 1994, 84.

Hij was de bedenker van de carte de visite een kartonnen visitekaartje ten grootte van ca. 6 x 8,5 centimeter waarop portret fotootje stond afgedrukt . Deze uitvinding vond wereldwijd zijn weg . Tegelijkertijd bedacht Disdéri een methode dat je met een camera met een paar lenzen erop meerdere foto's kon maken op één glasplaat. Door deze techniek werden de hoge kosten van de glasplaten radicaal teruggebracht. Twaalf foto's kosten nu nog slechts twintig Franc terwijl daarvoor één portret wel vijftig tot honderd Franc kosten. Deze methode heeft een grote omslag te zien gegeven in de geschiedenis van het fotografisch portret. In één keer kwam de portret fotografie binnen handbereik van een breed publiek. Zelfs de mensen die tot de petite bourgeoisie werden gerekend konden nu ook van zichzelf een portret laten maken. ²¹

Door deze omslag werden portretstudios populaire aangelegenheden en rezen ze als paddestoelen uit de grond. In het midden van de negentiende eeuw opende Disdéri in het hartje van Parijs Boulevard Des Italiens een prachtige studio. De aristocratie vond als eerste zijn weg naar deze studio voor het maken van een carte de visite. McCauley citeerde in haar boek over Disdéri het nichtje van Napoleon III: "Now it is fashion to have your portrait made small in hundred copies, its cheap and very handy, to give to your friends." ²²

Al snel werd deze trend zeer breed opgepikt. De carte visite paste in de verwachtingen van het Franse rijk van Van Napoleon III ; jeugdig, chic, zelfverzekerd zoals de flaneur. Later werd de carte visite ook gebruikt voor andere doeleinden: zoals het afbeelden van beroemde kunstwerken en monumenten. Ook werden carte de visites van celebrity's of mooi gekleden vrouwen gekoesterd. Het was goedkope manier geworden om zo veel mogelijk afbeeldingen te verspreiden.

De carte de visite portretten van Disdéri hebben een aantal specifieke kenmerken. (afb 11, 12). In de eerste plaats zijn de geportretteerden altijd ten voeten uit gefotografeerd; hoe meer afstand je houdt hoe meer scherpte diepte je krijgt. Bovendien kan je deze manier van werken als een verwijzing zien naar oude schilderportretten van de aristocratie. Ze hadden vaak een rustige gezichtsuitdrukkingen en bij het fotograferen werd zacht frontaal daglicht gebruikt. Naast de zeer modieuze kleding die gedragen werd werden er bij deze foto's ook attributen gebruikt zoals een pilaar, voetsteun, gordijn, tafel of boeken. Soms werd een persoon als een bepaald type afgebeeld zoals bijvoorbeeld een kunstenaar, schrijver en geleerde. In zijn algemeenheid zou je kunnen zeggen dat de foto's van Disdéri een stille verwijzing waren naar de historische schilderkunst. (afb. 13, 14)

3.0 Het celebrity portret:

De grote studio's fotografeerden de sterren zoals ik al eerder omschreef. Parijs kende vele beroemdheden die voor vele mensen onbereikbaar bleven. Daarom wilde men graag weten hoe zij er in het dagelijks leven uitzagen. Op de

²¹ Freund, 1980, 57.

²² McCauley , 1985, 45.

Exposition Universelle in Parijs in 1855 waren er voor het eerst grote fotoportretten te zien van beroemdheden. Veel beroemde franse fotografen hadden aan deze expositie meegewerkt.²³

In de tijd voorafgaand aan de fotografie werden beroemde mensen vooral weergegeven op schilderijen en lithografische afbeeldingen. Met de opkomst van de lithografie vanaf 1830 werden mensen vooral als karikaturen afgebeeld. Rond 1840 kwamen de eerste kranten in bladen in omloop daarin werden beroemdheden nog steeds weergegeven middels karikatuur tekeningen. De techniek was nog niet zo ver ontwikkeld dat uitgevers foto's konden plaatsen.²⁴

Deze tekeningen werden vooral gekenmerkt door vaak te grote hoofden en te kleine speelgoed achtige benen. (afb. 15). Celebreties stonden zelf vaak model voor de tekenaars wat overigens een tijdrovende aangelegenheid was. Door de opkomst van de fotografie werd de tijd voor het poseren aanzienlijk terug gebracht. Voor het maken van de karikatuur diende voortaan de foto als voorbeeld.²⁵ Hierdoor werd een nauwe relatie gelegd tussen karikatuur tekeningen en portret foto's. Veel karikatuur tekenaars namen overigens later zelf het fotograferen ter hand, zoals bijvoorbeeld Nadar. In 1854 voltooide hij zijn "*Panthéon Nadar*,"²⁶ gigantische lithographieën vol met karikaturen van prominenten uit Parijs. (afb 16) Bij deze "*Panthéon-Nadar*," gebruikte hij ook soms fotografische portretten voor dat hij ze in karikatuur neerzetten. Al vrij snel na het maken van de *Panthéon* stapte Nadar over naar de fotografie.²⁷

In het midden van de negentiende eeuw kwamen fotografische portretten van celbreties al snel op de carte visites terecht. Na verloop van tijd werd een ware cultus. Van beroemdheden kwamen duizenden kaartjes in omloop, een cartomania was ontstaan. Foto's van beroemdheden werden thuis in mooie albums gedaan. Deze cultus heeft ongeveer tien jaar aangehouden.

Door de fotografie onstond er een "fashion for fame". Veel geld werd verdiend met de verkoop van portret foto's in de vorm van een carte de visite, maar celebreties werden er zelf ook niet slechter van. Hun populariteit nam toe omdat hun portretten in het publieke domein kwamen. Overigens stond voor hen voor het maken van deze portretten geen financiële vergoeding tegenover. De uitvinding van de Calodion glas negatief in 1851 heeft zeer gunstig zijn bijgedragen in deze 'fashion voor fame'. Van één glasplaat negatief konden duizenden positieve afdrukken gemaakt worden. Ook afbeeldingen van leden van het franse koningshuis vonden gretig aftrek bij het grote publiek.²⁸ De carte's de visite's waren op zeer uiteenlopende plekken te koop, zoals bij boekwinkels en warenhuizen maar ook bij kranten of bij de fotografen zelf. Rond 1860 waren de helft van alle verkochte foto's in Parijs portretten van

²³ Benjamin, 1999, 684.

²⁴ McCauley, 1983,

²⁵ McCauley, 1983,

²⁶ Gosling, 1976, p 76

²⁷ McCauley, 1994, 114.

²⁸ Hamilton, 2001, 44.

beroemdheden.²⁹ Een van de eerste grote sterren was Sarah Bernard, een beeldschone actrice. (afb 17) Ze was actrice, kunstenaar en femme fatale tegelijk en eindeloos veel gefotografeerd. Ze speelde met het medium fotografie. Ze manipuleerde de media en iedereen wilde alles van haar weten. Zij was één van de eersten die zich liet betalen om gefotografeerd te worden.³⁰ Een ander fenomeen wat in die tijd erg populair werd was de 'Galerie contemporaine, littéraire et artistique', waarin wekelijks fotoportretten van bekende mensen met hun levensbeschrijvingen werden uitgebracht. Een bekende Galerie contemporaine was bijvoorbeeld die van Napoleon de III en zijn familie van de hand van Disdéri. Voor veel fotografen waren deze biografieën ook een bron van inkomsten.

Nadar was een echte celebrity fotograaf door zijn uitgekende netwerk in Parijs. Ook was hij zelf een beroemdheid geworden. De portretten van zijn hand waren eigenzinnig en kunstzinnig tegelijk. In vergelijking met andere fotografen concentreerde hij zich meer op gezichten dan op kleding en attributen. (afb 18) Hij fotografeerde met hard licht wat zijn foto's een dramatische en confronterende dimensie gaven. Het was zijn manier om de karakters van zijn personages duidelijk naar voren te laten komen. Ook probeerde Nadar juist vaak mensen niet te idealiseren, wat vrouwen niet altijd even leuk vonden. Hij bleef altijd fotograferen met de hele glasplaat als negatief, wat overigens een veel duurdere techniek was. In de eerste instantie liet hij de cultus van de carte visite aan zich voorbij gaan. Pas aan het einde van zijn carrière in 1861 ging ook hij deze kaartjes maken. Door zijn eigen foto's met een carte de visite camera te kopiëren wist hij zo ook de weg naar het grote publiek te vinden. Bovendien genereerde het extra inkomsten, geld wat hij goed kon gebruiken door de hoge kosten die zijn studio met al zijn personeel met zich meebracht.³¹

Napoleon III was een echte een liefhebber van de fotografie en gebruikte dat medium ook heel bewust voor zijn eigen propaganda. Hij liet zich graag fotograferen in de studio's op de grands boulevards en vooral met Disdéri had hij een goede relatie opgebouwd. Het kenmerkende van deze foto's was dat Napoleon zich liet neerzetten als een eenvoudige middenstand man samen met zijn vrouw en zijn kind. (afb. 18) Met toestemming van Napoleon de III verkocht Disdéri de visite kaartjes met deze afbeelding erop aan een groot publiek.³² Disdéri adverteerde dan ook graag dat hij de hofphotograaf was. Fotografie werd vaak gezien als het medium van de monarchie aangezien de keizer er een groot aanhanger van was. Het werd zelfs soms zo voorgesteld dat als je tegen de keizer was, je ook vanzelfsprekend tegen de fotografie was.³³

²⁹ McCauley, 1994, 16.

³⁰ McPherson, 2011, 107

³¹ McCauley, 1994, 114.

³² McCauley, 1994, 301.

³³ McCauley, 1994, 304

Conclusie

Hoe ontwikkelde de portret fotografie zich in de negentiende eeuw in Parijs en wat voor soort portretten waren het meest populair?

Het prive portret wordt een enorme rage doordat de prijs van het foto portret drastisch daalt. Maar ook door nieuwe technische uitvindingen en feit dat de middenklasse steeds meer geld te besteden had. Deze rage kwam voornamelijk door de *carte de visite*. Disdéri vindt de *carte de visite* uit : voor het eerst werd massa productie in de fotografie mogelijk. Hij vindt een camera uit met vier lenzen waardoor je tegelijkertijd 8 foto's kon maken op een glasplaat.. Met als gevolg dat het portret een vijfde van de normale kosten werd. Ook door het glasplaat negatief werd uitgevonden: hierdoor kon men wel duizenden afdrukken maken van het zelfde negatief.

Het portret ontwikkelt zich in twee belangrijke richtingen; de celebrity en de prive fotografie. Ook het celebrity portret wordt een enorme hit dit komt ook mede door de opkomst van de De cultus van de celebrity en ook de door de *carte de visite*. Hierdoor werd het mogelijk goedkope afbeeldingen te verspreiden aan een breed publiek. Men gaat mede hierdoor steeds meer beelden consumeren. Iets wat natuurlijk heel erg ten grondslag ligt aan een moderne maatschappij. De massa cultuur en het decromatisering van het portret ontwikkelde zich snel in het negentiende eeuw in Parijs.

Literatuur

Barthes, B., *Camera Lucida*, Londen, 2000

Benjamin, W., *The Arcades project*, Londen, 1999

Armand, C., *Nadar*, Parijs, 1966

Eisenman, S, F., *Nineteenth century art : a critical history*, Londen, 2002

Freund, G., *Photography & Society*, London 1980

Frizot Michel, *A New History of Photography*, Parijs, 1998

Gosling, N., *Nadar*, Meulenhof, Amsterdam, 1976

Gernsheim, H., *The history of photography*, Londen 1955

Gernsheim, H., *L. J. M Daguerre*, Londen 1956

Hamilton, P., *The Beautiful and the damned: the creation of indentity in nineteenth century photography* , Londen, 2001

Kraus, R., 'Tracing Nadar', *October*, vol 5, 1978, pp. 29-47

Marien, M, W., *Photography: A Cultural History*, Londen, 2002

Maddow, B. en C., Sullivan, *Faces: a Narratieve History of the Portrait in Photography*, Boston, 1977

McCauley, , E. A., *Industrial Madness: Commercial Photography in Paris, 1848-1871*, New Haven, 1994

McCauley, E. A., 'Art Caricature and Photography in Second Empire Paris', *Art Journal*, Vol 43, No4 Winter, 1983, pp 355- 359

McCauley, E. A., *Disdéri and the Carte de Visite Portrait Photographs*, New Haven 1985

McPherson, P., *The Modern Portrait in Ninetheen –Century France*, Cambridge, 2011

Newhall, B., *Latent Image*, University of New Mexico Press, 1983

Newhall, B., *The History of Photography from 1839 to the Present Day*, New York, 1964.

Repensek, T., 'My Life as a Photographer Felix Nadar', *October* vol 5, 1978, pp. 6-28

Rosenblum, N., *A World History of Photograpy*, New York, 1997

Schwartz, V, R., *Early Mass Culture in fin-de-siècle Paris*, Los Angeles & London, 1998

Szarkowski, J., *Photography Until Now*, New York, 1989

